

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN 2545-3998

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL 3, NO 5, STIP, MACEDONIA, 2018

ГОД. III, БР. 5
ШТИП, 2018

VOL. III, NO 5
STIP, 2018

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. III, Бр. 5
Штип, 2018

Vol. III, No 5
Stip, 2018

PALMK, VOL 3, NO 5, STIP, MACEDONIA, 2018

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип,
Република Македонија

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Гурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip,
Republic of Macedonia

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, United States of America
Tole Belcev, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruyse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Даница Гавриловска–Атанасовска (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип, Македонија

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip, Macedonia

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip:
<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

BIBLIOGRAPHIC INFORMATION

Journal Name	PALIMPSEST International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research
Abbreviation	PALMK
ISSN (print)	2545-398X
ISSN (online)	2545-3998
Knowledge field:	UDC 81
UDC code	UDC 82 UDC 008
Article Format	HTML/ PDF; PRINT/ B5
Article Language	Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish, Italian
Type of Access	Open Access e-journal
Type of Review	Double-blind peer review
Type of Publication	Electronic version and print version
First Published	2016
Publisher	Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip, Republic of Macedonia
Frequency of Publication	Twice a year
Subject Category	Language and Linguistics, Literature and Literary Theory, Education, Cultural Studies
Chief Editor	Ranko Mladenoski
Country of Origin	Republic of Macedonia
Online Address	http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL
E-mail	palimpsest@ugd.edu.mk Academia edu https://www.ugd.academia.edu/ PALIMPSESTПАЛИМПСЕСТ
	Research Gate https://www.researchgate.net/profile/Palimpsest_Palimpsest2
Profiles	Facebook Palimpsest / Палимпсест
	Twitter https://twitter.com/palimpsest22
	SCRIBD https://www.scribd.com/user/359191573/Palimpsest-Палимпсест

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

15 ПРЕДГОВОР

Светлана Јакимовска, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Svetlana Jakimovska, editor of Palimpsest

ЈАЗИК / LANGUAGE

19 Виолета Јанушева

ИСТИОТ/А/О/Е ВО НОВИНАРСКИОТ ПОТСТИЛ НА
МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК

Violeta Janusheva

THE [SAME] IN THE JOURNALISTIC SUB-STYLE OF THE STANDARD
MACEDONIAN LANGUAGE

31 Игор Станојоски

ЗА И ПРОТИВ УПОТРЕБАТА НА АОРИСТОТ ОД НЕСВРШЕНИТЕ
ГЛАГОЛИ

Igor Stanojoski

USE OF IMPERFECTIVE AORIST: FOR AND AGAINST

43 Марија Леонтик

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА ГЛАСОВИТЕ ВО ТУРСКИОТ И ВО
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НИВНА КЛАСИФИКАЦИЈА

Marija Leontik

CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE TURKISH AND MACEDONIAN
SOUNDS AND THEIR CLASSIFICATION

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

61 Chahinda Ezzat

LES VOIX DU « SILENCE » DANS LE SILENCE DE MAHOMET DE SALIM
BACHI

Chahinda Ezzat

VOICES OF “SILENCE” IN THE SILENCE OF MAHOMET BY SALIM BACHI

73 Марија Ѓорѓиева Димова

ПИШУВАЊЕТО КАКО ДОМУВАЊЕ

Marija Gjorgjieva Dimova

WRITING AS A NARRATIVE HOME

87 Nurdan Yeşilyurt

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE İHANET MOTİFİ ÜZERİNE

Nurdan Yeşilyurt

UPON THE THEME OF TREACHERY IN THE BOOK OF DEDE KORKUT

99 Satı Kumartaşlıoğlu

AFYONKARAHİSAR/EMİRDAĞ TÜRKÜLERİNDE COĞRAFYA VE MEKÂN UNSURLARI

Satı Kumartaşlıoğlu

GEOGRAPHY AND PLACE ELEMENTS IN EMIRDAG FOLK SONGS

115 Şerife Seher Erol Çalışkan, Tuğba Teke

TÜRKMEN EFSANELERİNDE NEDİR ŞAH

Sherife Seher Erol Calışhkan, Tugba Teke

NEDIR SHAH IN TURKMENIAN LEGENDS

131 Славчо Ковилоски

ХРИСТЕ ХАЏИ КОНСТАНТИНОВИЧ: ПИСМОВНИК И ЕРМИНИЈА

Slavcho Koviloski

HRISTE HADZHI KONSTANTINOVICH: PISMOVNIK AND ERMINIA

139 Can Şen, Alp Eren Demirkaya

TROYSKİLİ AHMED TACEDDİN'İN RUSYA TÜRKLERİNİN TİYATRO FAALİYETLERİ HAKKINDAKİ BİR YAZISI

Can Şen, Alp Eren Demirkaya

AN ARTICLE OF AHMED TACEDDIN FROM TROYSKI ABOUT THEATER ACTIVITIES OF RUSSIAN TURKS

151 Даниела Андоновска-Трајковска

ТРАГАЊЕ ПО ЕСЕНЦИЈАТА ВО (ВОН)ТЕКСТОВНИТЕ СТРУКТУРИ (КОН „ВО КОЖУРЕЦОТ НА ВЕКОТ“ ОД ВЕСНА МУНДИШЕВСКА-ВЕЛЈАНОВСКА)

Daniela Andonovska-Trajkovska

A QUEST FOR THE ESSENCE IN THE (EXTRA) TEXTUAL STRUCTURES OF “IN THE COCOON OF THE CENTURY” BY VESNA MUNDISHEVSKA-VELJANOVSKA

161 Ивона Мургоска, Мариче Чолакова

РЕАКТУЕЛИЗАЦИЈА НА МИТОТ ЗА АНТИГОНА ВО ДРАМИТЕ НА СОФОКЛЕ И НА ЖАН АНУЈ

Ivona Murgoska, Mariche Cholakova

REACTUALIZATION OF THE MYTH ANTIGONE BY SOPHOCLES AND ANOULIH

КУЛТУРА / CULTURE

179 **Luciana Guido Shrempf**

VIAGGIO NELLA STORIA DELL'ITALIA CONTEMPORANEA ATTRAVERSO I FILM DEGLI ULTIMI VENTI ANNI: DALLA PRIMA GUERRA MONDIALE AD OGGI

Luciana Guido Shrempf

A JOURNEY ACROSS THE HISTORY OF CONTEMPORARY ITALY THROUGH THE MOVIES OF THE LAST TWENTY YEARS: FROM THE FIRST WORLD WAR UNTIL TODAY

197 **Слободан Милошески**

КУЛТУРА НА ЧИТАЊЕ НА ЛИКОВНИТЕ ДЕЛА

Slobodan Milosovski

CULTURE OF READING THE ARTWORK

207 **Петар Намичев, Екатерина Намичева**

ЧАРДАКОТ – ВИТАЛЕН ПРОСТОПЕН ЕЛЕМЕНТ ОД ГРАДСКАТА КУЌА ВО ШТИП ОД 19 ВЕК

Petar Namicev, Ekaterina Namicheva

THE BALCONY LOGGIA - A VITAL SPATIAL ELEMENT OF THE 19TH CENTURY HOUSE IN SH TIP

221 **Стојанче Костов**

ОРСКАТА ТРАДИЦИЈА КАЈ МАКЕДОНСКАТА ДИЈАСПОРА ВО СРБИЈА (ПО ПРИМЕРИ ОД ИСТРАЖУВАЊАТА НА ЕТНОКОРЕОЛОГОТ МИХАИЛО ДИМОСКИ ВО ГЛОГОЊ И ВО ЈАБУКА)

Stojanche Kostov

THE FOLK DANCE TRADITION OF THE MACEDONIAN DIASPORA IN SERBIA (FOLLOWING THE RESEARCHES OF ETHNOCHOREOLOGIST MIHAILO DIMOSKI IN PANCHEVO, KACHAREVO, GLOGONJ AND JABUKA)

233 **Zorica Nikolovska**

DER ÜBERSETZUNGSPROZESS ALS MACHTÄQUILIBRIUM ZWISCHEN VERSCHIEDENEN KULTUREN

Zorica Nikolovska

THE TRANSLATION PROCESS AS A POWER EQUILIBRIUM BETWEEN DIFFERENT CULTURES

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

245 Mohamed El-Halfaoui

LANGUES ET CULTURES DANS LE SYSTEME EDUCATIF MAROCAIN
(ANALYSE DES REPRESENTATIONS)

Mohamed El-Halfaoui

LANGUAGES AND CULTURES IN THE MOROCCAN EDUCATIONAL
SYSTEM (ANALYSIS OF REPRESENTATIONS)

259 Abderrahim Turchli

VERS UNE PROMOTION DE L'ENSEIGNEMENT – APPRENTISSAGE DE
L'INTERCULTUREL A TRAVERS LA LECTURE DE L'ŒUVRE LITTERAIRE
SUBSAHARIENNE

Abderrahim Turchli

TOWARDS THE PROMOTION OF INTERCULTURAL TEACHING-
LEARNING THROUGH READING FRANCOPHONE LITERARY WORK

269 Адријана Хаџи-Николова, Нина Даскаловска

СТРАТЕГИИТЕ ЗА ЧИТАЊЕ ВО НАСТАВАТА ПО АНГЛИСКИ ЈАЗИК

Adrijana Hadji-Nikolova, Nina Daskalovska

READING STRATEGIES IN ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTION

281 Ümit Süleymani

MAKEDONYA'DA TÜRKÇE ÖĞRETMEN ADAYLARININ PSİKOLOJİK
ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ümit Süleymani

A STUDY ON THE PSYCHOLOGICAL PROPERTIES OF TURKISH
TEACHER CANDIDATES IN MACEDONIA

293 Милена Гаврилова, Нина Даскаловска

ИНДИВИДУАЛНИ РАЗЛИКИ МЕЃУ УЧЕНИЦИТЕ И РАЗЛИЧНИ
СТИЛОВИ НА УЧЕЊЕ

Milena Gavrilova, Nina Daskalovska

INDIVIDUAL LEARNER DIFFERENCES AND DIFFERENT LEARNING
STYLES

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 307** **Људмил Спасов, Димитар Пандев**
„СТАНДАРДЕН МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК“ ОД АВТОРКАТА ВИОЛЕТА
ЈАНУШЕВА

Ljudmil Spasov, Dimitar Pandev
STANDARDEN MAKEDONSKI JAZIK [STANDARD MACEDONIAN
LANGUAGE] BY VIOLETA JANUSHEVA

- 313** **Ранко Младеноски**
БЕЛЕТРИЗИРАЊЕ НА ТЕОРИЈАТА И ТЕОРЕТИЗИРАЊЕ НА
БЕЛЕТРИСТИКАТА

Ranko Mladenoski
BELLETRIZING OF THE THEORY AND THEORIZING OF THE
BELLETRISTICS

- 331** **Марија Гркова**
ПРАГМАТИЧКАТА КОМПЕТЕНЦИЈА ВИДЕНА НИЗ ОЧИТЕ НА
НАСТАВНИЦИТЕ НА СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ

Marija Grkova
PRAGMATIC COMPETENCE THROUGH THE EYES OF A FOREIGN
LANGUAGE TEACHERS

ДОДАТОК / APPENDIX

- 339** ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“

CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

ПРЕДГОВОР

Почитувана читателке, ценет читателу,

Пред вас го имате петтиот број на меѓународното научно списание *Палимпсест* со кој тоа влегува во третата година од своето постоење. Бавните, но сигурни исчекори кои ние како уредници ги остваруваме со секој нов број на списанието само ни ја потврдуваат увереноста дека сме биле на вистинскиот пат кога ги поставувавме неговите темели. Имено, водени од идејата на нашиот патрон Гоце Делчев дека „светот единствено е поле за културен натпревар меѓу народите“ сметавме дека токму страниците на нашето списание, преку размената на идеи и сознанија, ќе создадат нов простор за културен и научен натпревар. Во тој дух и се определивме трудовите да се објавуваат на повеќе јазици (англиски, француски, германски, италијански, турски и руски јазик), секако негувајќи го, пред сè, мајчиниот македонски јазик. Во тој дух беше и определбата да се објавуваат трудови не само на домашни туку и на странски автори чиј интерес за списанието расте со секој нареден број.

Во петтиот број на списанието во петте рубрики (*Јазик, Книжевност, Култура, Методика на наставата и Прикази*) се распределени вкупно 25 труда. Дел од нив се напишани од страна на автори од Македонија: Виолета Јанушева, Игор Станојоски, Марија Леонтиќ, Марија Ѓорѓиева Димова, Славчо Ковилоски, Даниела Андоновска-Трајковска, Ивона Мургоска, Мариче Чолакова, Лучана Гвидо-Шремпф, Слободан Милошески, Петар Намичев, Екатерина Намичева, Стојанче Костов, Зорица Николовска, Адријана Хаџи-Николова, Нина Даскаловска, Милена Гаврилова, Умит Сулејмани, Људмил Спасов, Димитар Пандев, Ранко Младеноски и Марија Ѓркова. Покрај нив, во рубриката *Книжевност* свој придонес дадоа и Чахинда Езат (Chahinda Ezzat) од Египет, како и Нурдан Јешилјурт (Nurdan Yeşilyurt), Сат' Кумарташл'оглу (Satı Kumartaşlıoğlu), Шерифе Сехер Ерол Чал'шкан (Şerife Seher Erol Çalışkan), Тугба Теке (Tuğba Teke), Џан Шен (Can Şen) и Алп Ерен Демиркаја (Alp Eren Demirkaya) од Турција. Помеѓу преостанатите, рубриката *Методика на наставата* ја збогатија и Мохамед Ел-Халфаи (Mohamed El-Halfaoui) и Абдерахим Турчли (Abderrahim Turchli) од Мароко.

Искажувајќи искрена и длабока благодарност кон сите автори кои дадоа свој придонес за збогатувањето на овој број, воедно ја изразувам и својата цврста убеденост дека културниот и научен натпревар на страниците на *Палимпсест* нема да застане и дека во него ќе продолжат да објавуваат трудови, на големо задоволство на Уредувачкиот одбор и на Редакцискиот совет, наши колешки и колеги од сите континенти.

Светлана Јакимовска, уредник на Палимпсест

FOREWORD

Dear reader,

This is the fifth issue of the international scientific journal *Palimpsest* which enters the third year of its existence. The slow but sure steps forward that we as editors accomplish with each new issue of the journal confirm our conviction that we were on the right track when we laid down its foundations. Namely, led by the idea of our patron Goce Delchev that “the world is only a field for cultural competition among nations”, we believed that the pages of our journal, through the exchange of ideas and knowledge, would create a new space for cultural and scientific competition. In that spirit we decided to publish articles in many languages (English, French, German, Italian, Turkish and Russian), certainly nurturing, above all, our native Macedonian language. In that spirit was the decision to publish articles not only from Macedonian but from foreign authors as well whose interest in the journal grows with every new issue.

In the fifth issue of the journal a total of 25 papers are placed in the five sections (*Language, Literature, Culture, Teaching Methodology and Book Reviews*). Some of them are written by authors from Macedonia: Violeta Janusheva, Igor Stanojoski, Marija Leontik, Maria Gjorgjieva Dimova, Slavcho Kiviloski, Daniela Andonovska-Trajkovska, Ivona Murgoska, Mariche Cholakova, Lucana Guido-Schrempf, Slobodan Miloseski, Petar Namichev, Ekaterina Namicheva, Stojanche Kostov, Zorica Nikolovska, Adrijana Hadzi-Nikolova, Nina Daskalovska, Milena Gavrilova, Umit Sulejmani, Ljudmil Spasov, Dimitar Pandev, Ranko Mladenovski and Marija Grkova. In addition to them, among the contributors to the “*Literature*” section were Chahinda Ezzat from Egypt, as well as Nurdan Yeşilyurt, Satı Kumartaşlıoğlu, Sherife Seher Erol Calışkan, Tugba Teke, Can Şen and Alp Eren Demirkaya from Turkey. The “*Teaching Methodology*” section was also enriched by Mohamed El-Halfaoui and Abderrahim Turchli from Morocco.

Expressing sincere and deep gratitude to all authors contributing to the enrichment of this issue, I also express my firm conviction that the cultural and scientific competition on the pages of *Palimpsest* will not stop, and to the great pleasure of the Editorial Board and the Editorial Council, our colleagues from all continents will continue to publish their articles in the journal.

Svetlana Jakimovska, editor of Palimpsest

КУЛТУРА НА ЧИТАЊЕ НА ЛИКОВНИТЕ ДЕЛА

Слободан Милошески

Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
slobodan.miloseski@ugd.edu.mk

Апстракт: Ликовната уметност денес значително го има изменето својот статус. Ако во минатото на ликовната уметност не ѝ биле потребни толкувањата, сега во основа современата уметност не можеме да ја разбереме без интерпретации или без поставување на уметничките дела во еден теоретски контекст. Оттаму, произлегува дека современата ликовна уметност не е сама по себе разбирлива, така што нашите очи не ни говорат прецизно што е она што го гледаме, додека на нашиот ум му е потребно објаснување.

Рецепцијата, доживувањето и уживањето во ликовните дела е сложен процес кој зависи и е условен од повеќе фактори кои влијаат врз успешното транскрибирање на идејната концепција. Во овој процес улогата на семиологијата на сликарството и на скулптурата е да ги истражува ликовните културни феномени преку научни метајазични методи на опишување и на објаснување, како специфични значенски изрази или значенски парадигми на системите на контекстите и на практиките. Така, семиологијата ја реализира енигматската операција на читање на видливото и го согледува разбирливото, т.е. разбирањето на смислата на сликарството и на скулптурата.

Клучни зборови: *ликовна уметност, современо ликовно дело, семиологија, естетска информација.*

Вовед

Семиологијата, едноставно речено, претставува научна дисциплина која се занимава со проучување на знаковните системи со кои се пренесуваат различни видови информации, односно со кои се воспоставува комуникација. Знакот е суштински конститутивен елемент на семиологијата и на нејзиното користење во науката, во теоријата за јазикот, во теоријата за уметноста, но и во другите природни и општествени дисциплини.

Од околниот свет во кој се наоѓаме ние го восприемаме знакот и преку него ја воспоставуваме комуникацијата чија смисла може да има различни значења. Во семиологијата тој, пред сè, упатува на субјектот, на нешто што го застапува, што го прикажува и што го означува, како што се идејата, предметот, состојбата или настанот, со што посредно го воведува во природните, формално-научните или визуелните јазици. Со знаците на природните јазици се занимава лингвистиката, со формалните знаци

се занимаваат математиката и логиката, додека со знаците на визуелните, акустички и бихевиорални јазици се занимава семиолошката теорија на уметноста и естетиката.

Секој јазичен знак, според Де Сосир, се состои од означител и од означено, т.е. од поимот, односно од менталната слика за она што знакот го означува, или на што се однесува во реалниот свет. Означеното и означителот се во тесна, нераскинлива меѓузависна врска. Знакот со своите компоненти *означено – означител* е ментален концепт во опозиција со емпириските и материјални јазични структури. „Значењето се создава во меѓудејствие на овие два елементи, што претпоставува дека нема ништо во природата, во стварноста, на што се однесува знакот, туку само ментална слика, т.е. поим соединет со сетилната слика која го претставува (означителот). Во таа смисла, референцијалната стварност, вистинската стварност, не му припаѓа на самиот знак и не е присутна во самите семиолошки истражувања. Означеното, всушност, го именува, го организира светот на сопствен начин, а тој е променлив и зависи од одредени услови. Меѓутоа, кога означителот еднаш ќе се закачи за означеното, тој станува и останува правило кое тешко се менува“. (Ђорђевиќ, 2009, стр. 78).

Оттука може да заклучиме дека означителот не е материјална, туку нематеријална „психичка форма“. Во врска со тоа Де Сосир ќе наведе дека „лингвистичкиот знак не ги обединува нештата со името, туку поимот со акустичката слика. Таа слика не е материјален физички звук, туку психички отпечаток на тој звук, претстава која за него ни го дава сведоштвото на нашите сетила. Таа е сетилна, и ако ни се случи да ја наречеме материјална, тоа ќе биде само во таа смисла, спротивставувајќи му ја на другиот член на тој спој: на поимот, кој е вообичаено поапстрактен“. (De Sossir, 1977, стр. 83-84).

Семиологијата како интердисциплинарна наука опфаќа многу полиња, како од природните така и од општествените науки. Една од најчесто користените дефиниции е и онаа дека семиологијата, освен знаците, ги проучува и симболите, системите, процесите, сигналите и нивните биолошки и социјални функции.

Примената на семиологијата е во анализата на најразличните појави, практики на изучување од секојдневниот живот, како и културата и нејзините појави кои ги третира како текстови и како такви секогаш ги анализира и дешифрира во одреден контекст. Полето на семиологијата е секој систем од знаци, независно од неговата супстанција и од неговите граници: слики, гестови, мелодични звуци, предмети, како и комплексите на овие супстанции. Овие комплекси претставуваат системи на значење, а нив ги пронаоѓаме во митовите, обредите, правилата на однесување, модата, фотографијата, како и во ликовните дела кои овде се во центарот на нашиот интерес.

Улогата на семиологијата во процесот на читање на ликовните дела

Уметничкото дело, според толкувањето на Адорно во *Теорија на естетиката*, не би можело да биде третирано нити категоризирано како своевидно средство за комуникација. Во овој случај адекватни сознанија во теоретизирањето на уметничкото дело добиваме од веќе заснованата Адорнова формулација која говори во контекст на редуktivното конципирање на комуникацијата преку стекнување на дадена информација: „Комуникацијата на уметничкото дело е заснована од неговата НЕ-комуникација“. (Adorno, 1989, стр. 173-176).

Ликовната уметност денес значително го има изменето својот статус. Ако во минатото на ликовната уметност не ѝ биле потребни толкувањата, сега во основа современата уметност не може да се разбере без интерпретации или без поставување на уметничките дела во еден теоретски контекст. Оттаму произлегува дека современата ликовна уметност не е сама по себе разбирлива, така што нашите очи не ни говорат прецизно што е она што го гледаме, додека на нашиот ум му е потребно објаснување.

Рецепцијата, доживувањето и уживањето во ликовните дела е сложен процес кој зависи и е условен од повеќе фактори кои влијаат врз успешното транскрибирање на идејната концепција на делото. Во овој процес улогата на семиологијата е да ги истражува овие културни феномени кои се определуваат како системи од знаци, од комуникативни чинови што се истражуваат преку модели.

Поконкретно, семиологијата на сликарството и на скулптурата претставува збир од научни метајазични методи на опишување и на објаснување на овие дела како специфични значенски изрази, или како значенски парадигми на системите, на контекстите и на практиките. За семиологијата на сликарството и на скулптурата не е важно прашањето што е уметноста или што е уметничко во самите дела туку прашањето е – што претставува насликаната или извајаната површина на платното или на каменот, дрвото итн.

За таа цел семиологијата треба да овозможи што поцврстен опис на ликовното дело во однос на контекстот на културата. Меѓу другото, тука семиологијата ја реализира енигматската операција на читање на видливото и го согледува разбирливото, т.е. разбирањето на смислата на ликовното дело, со разјаснување на механизмите во процесот на дешифрирањето, односно во чинот на естетската контемплација и уживање на окото во сликата, скулптурата или друг вид на ликовно дело.

Што се однесува до ликовните знаци, т.е. до пиктуралните или скулптуралните знаци, тие генерално му се достапни на нашето сетило за вид, додека скулптуралните знаци му се достапни и на сетилото за допир. Во сликарството – сликата, а во вајарството – скулптурата упатуваат на сликарскиот или на скулпторскиот знак којшто е дводимензионален или тридимензионален елемент и кој ја застапува, ја прикажува или ја

означува суштествената идеја, предметот, состојбата или настанот. Конститутивни елементи на сликарскиот знак се: точката, линијата, површината, бојата, текстурата итн. За скулпторските знаци конститутивни елементи се: објектите, просторните димензии, површината на тридимензионалниот предмет, текстурата на просторната површина на формата, масата итн. Значењето и функцијата на ликовните знаци не се одредени само со сликарските и со скулпторските аспекти на појавноста и на изгледот на знаците, туку и со лингвистичките и семиолошките механизми на воспоставување на конвенциите, на употребата на односот меѓу формите, на содржината и на значењето. Значењето на ликовните знаци може да се прочита и да се разбере директно, без посредништво на контекстот на појавноста на знакот.

Иако овој вид знаци не се нормирани и дефинирани со правописот и со граматиката како знаците на природниот јазик, тие своето значење го воспоставуваат со пиктуралниот и со скулпторскиот изглед, со правилата на употребата или на кореспонденцијата која уметникот молчешкум или јавно ја воспоставува со светот на уметноста. Секое ликовно дело може да се опише, да се објасни или да се интерпретира како знак или како структура од знаци. Знаковното презентирање на светот, на емоцијата и на замислата е основа на модернистичкото изразување. Но, со концептуалната уметност започнува тенденцијата на семиолошката уметност којашто појавноста на визуелните јазици ја моделира, ја прикажува и ја интерпретира со формални теориски знаци и структури. Во постмодерната уметност, замислата и процесот на означување на знакот претставуваат еден миг, еден елемент на употреба или на преобразба.

Во визуелните уметности, поточно во геометриската апстракција, ликовниот, т.е. сликарскиот или скулпторскиот знак, се третира како значенски празен знак, а пиктуралните или скулпторските структури се конституираат како формални знаковни структури. Концептуалните уметници кои своите дела ги темелат врз претпоставките на лингвистичкиот и на семиолошкиот формализам, тежнееле кон објаснување на проблемите на сликарското или на скулптуралното обликување во визуелните уметности со посредување на формалните односи на носителите на знакот. Во теориската концептуална уметност, поимот на знаковната структура е преземен како јазичка основа за дефинирање на преобразбите на природата на уметноста.

Поимот *говор* е преземен од Де Сосировото разликување на јазикот (*langue*) како апстрактен збир од правила, и говорот (*parole*) како конкретна примена на јазикот. Оттука, сликите и скулптурите не се говор, туку тие се дискурси, т.е. текстуално воспоставени значења кои не се поврзани со зборови. Отсуството на нарацијата, или нивното фрагментарно присуство, е факт кој укажува дека сликата и скулптурата не прикажуваат и не зборуваат приказни, туку се само една секвенца од

наративниот настан, зашто се последица на битието на природата на пиктуралниот и на скулптуралниот систем.

Темелен проблем на семиологијата во овие медиуми е конструирањето на пристапите кон нивните означувачки целисти, зашто за нив нема кодифициран технички метајазик, за разлика од поезијата, архитектурата, музиката и танцот. Затоа пиктуралните и скулптуралните објекти се третираат во рамките на некој систем само кога може да се одреди нивната припадност кон некоја проблемска рамка во која би се воспоставила корелација помеѓу нивните претстави-слики и текстовите на културата. Од овие причини семиологијата на сликарството и на скулптурата се дефинира како интертекстуална дескриптивна теориска практика којашто ги третира проблемите што им се својствени на нелингвистичките системи. Исто така, делата од овие медиуми може да се дефинираат и како „текстови“, зашто предметот во сликата и во скулптурата е, всушност, фигуративен текст во кој видливото и читливото го поврзуваат сликањето и моделирањето на фигуративниот текст и системот на читање. Да се чита слика или скулптура, значи да се мине со поглед одреден графички или фигуративен збир и со тоа да се дефинира текст.

Ликовното дело секогаш се расчленува во визуелни перцептивни единици кои не се ништо друго туку односи меѓу елементите на формите, на боите итн. Но, се чини дека во апстрактните композициски перцептеми им се отстапува место на комплексните искази. Иако апстрактните геометриски слики, и оптичко кинетичките, претендираат на разорување на традиционалниот геометриски простор, тие и натаму дејствуваат на темелите на евклидовската геометрија. Секои можни фигурации ги комбинираат со геометриски кодови. На нив се надоградуваат други кодови кои се различни во зависност од различните тенденции и поетиките. Така на геометриските кодови ќе може да им се придружат неопластичките, оптичко-кинетичките и неоапстрактните кодови.

Што се однесува до нефигуративното ликовно дело, сметаме дека може да се повикаме на некои согледувања на Умберо Еко кој во неговата „*Opera aperta*“ или „Отворено дело“ го истражува односот на гестот/знакот и начинот на користење на нефигуративното уметничко дело во кое се прецизно присутни правилата и системот на односи, иако се различни од оние на кои сме навикнати во фигуративните дела. (Еко, 1989, стр. 84-105). Во апстрактните дела, според Еко, кодот е избран како патоказ на чиј модел ќе се структурира физичко-техничкото и семантичкото ниво, но не во смисла делото да ги презентира сликите, според тоа и значењата, туку во смисла да прикажува, сепак, препознатливи, па дури безобликувани, енформелни структури. Во секој случај, во апстрактните дела има идиолект кој ги поврзува сите нивоа, а тоа е издвоениот микрофизички код во сржта на материјата.

Еко им обрнува посебно внимание на аспектите на визуелните феномени и на комуникациите, во кои решително ја отфрла лингвистичката одреденост во семиолошките истражувања и смета дека, всушност, преку аналитичките примери на визуелните комуникации може да се докаже независноста на семиологијата од лингвистиката. Тој во една од своите книги ќе констатира дека „(...) задачата на семиологијата е уште позначајна и порадикална за познавање на историскиот и на социјалниот свет во кој живееме и заради тоа што таа (семиологијата) разбирајќи ги кодовите како системи на очекуваното кое важи во светот на знаците, ги одредува адекватните системи на очекуваното во сферата на психолошките ставови и во начините на мислење. Во светот на знаците, семиологијата ни го покажува светот на идеологиите кои се рефлектираат во претходно утврдените комуникациски модуси“. (Еко, 1973, стр. 15). За Еко, кодот претставува збир на елементи на изрази и збир на елементи на содржини, зашто кодот е систем на правила кои на одредени сигнали им ја доделува и одредената вредност. Во случајот на комуникацијата меѓу два субјекти, низ емитувањето и примањето на сигналот, за примателот важи истиот код, односно тој ја споредува пораката со кодот, односно ја декодира. Во моментот кога примателот ќе ја прими и ќе ја декодира пораката, тој всушност ја прима информацијата или низата од информации.

Информацијата претставува содржина што се добива од надворешниот свет. Кога примателот ја примил и ја разбрал пораката, тој ја примил информацијата или структурата на информациите, што пак ја подразбира комуникацијата. Процесот на комуникацијата го чинат испраќачот, преносителот и примателот на информацијата. Теоријата на информациите се потпира на семиотиката и на теоријата на веројатноста. Таа како наука го истражува процесот на пренос, односно на пренесување, на примање и на меморирање на информациите. Во рамките на теоријата на информацијата и кибернетиката се развила естетичката теорија чии водечки претставници, освен Макс Бензе, се Умберто Еко и Абрахам Мол. Од крајот на 50-тите и во текот на 60-тите години на 20 век таа се применувала во неоконструктивизмот, во реализација и интерпретација на кинетичките, компјутерските и кибернетичките уметнички дела.

Во комуникацискиот процес појавата на редуванција е отпор кон ентропијата, односно неорганизираноста на нередот. Колку што имаме поголема редуванција, или повторување, толку е појасна пораката, додека колку што имаме помалку редуванција, односно повеќе иновација, толку е понејасна пораката, што е случај со модерната и современа уметност.

При секоја комуникација потребно е кодот подеднакво да важи при излезот и при приемот на информацијата. Како проблем во комуникацискиот канал се јавува шумот помеѓу испраќачот и примателот на пораката. Шумот, во основа, е сето она што ја попречува

информацијата, а се јавува како последица на непознавање на соодветниот код од страна на примателот. Естетската информација е комуникативен, спознаен механизам кој сè уште не е доволно кодифициран, бидејќи информацијата е повеќезначна, променлива, индиректна и двосмислена. За естетските информации речникот на комуникациските канали и граматиката се отворени, нестабилни или случајни модели, избрани врз основа на прифатени правила или создадени со трансформација на јавни правила, т.е. на стилот и на движењето.

Во ликовните уметности естетската информација не само што ја пренесува пораката (содржината, значењето) туку таа и визуелно ја покажува. Неестетската семантичка информација се разликува од естетската заради тоа што естетската информација е полупројективна порака која повеќе навестува отколку што покажува и говори, додека естетичките поими на убавото, грдото, комичното и трагичното покажуваат извесна неодреденост. Информацискиот карактер на ликовното дело е во насока уметникот да предизвика ехо или одзив во духот и сензибилитетот на поединецот кој го гледа неговото дело.

Во визуелните теории на перцепцијата, засновани врз моделот на информации, не станува збор за комуникацискиот однос помеѓу испраќачот и примателот, туку за односот меѓу набљудувачот и светот што го опкружува, што значи дека тој не ја прима пораката од светлосниот амбиент, туку ги издвојува податоците од тој свет. Ова се однесува на светот на смислата, се отвора процесот на означување, а сигналот станува знак. Информациската прво се јавува како сигнал, а човекот, благодарение на културните кодови, на информацијата ѝ дава одредено значење. Пораката за Еко не постои без кодот, туку благодарение на тој код примателот ја гледа смислата во пораката. Примателот го бира кодот, или подкодот, и на пораката ѝ доделува смисла. Таа до примателот стасува, вели Еко, предиспонирана за смислата. „Можеме дури да речеме дека додека не се појави кодот, пораката нема да биде ниту означувачка, ќе постои само сигнал. (...) кодот го обединува системот на означувачите со системот на означените“. (Еко, 1977, стр. 23-24).

Што се однесува до информацијата во концептуалното уметничко дело, таа е заменета со информацијата на делото со текстуална порака и се излага наместо уметничкото дело, коешто не е изведено, туку е само планирано и замислено, или е создадено во недостапен простор како што е случајот со *land art*-от, или во кусо временско траење, како што е со *body art*-от, перформансот, или е формулирано како визуелна или јазична информација. При тоа, различните информации (од науката, политиката, уметноста, приватниот живот) и комуникациските канали (весници, радио, ТВ, реклами, телефони, Интернет итн.) се употребуваат како средство или објект на уметничка работа.

Заклучок

Значењето на пораката зависи и од елементите кои теоријата на информациите не ги изучува, но ги проучува семиологијата, како што се околностите на комуникацијата, на контекстот и на двосмисленоста на естетичките пораки. Умберто Еко смета дека естетичката порака е двосмислена во однос на правилата на кодот, таа е како отворено дело со поливалентни значења. Нејзина карактеристика е и авторефлексивноста: „(...) нејзиното присилување на примателот да ја земе предвид пораката, не само како носител на можните значења туку и како физичко тело на сигналот кој емитува, со своите основни значења, и со двосмислената природа на својата организација“. (Еко, 1986, стр. 26).

Комуникациската неодреденост се наоѓа во темелите на современото ликовно дело. Особено е значајно неговото толкување кое е поврзано со уживателот, восприемачот на ликовното дело, особено делата кои се структурно довршени и оформени и кои се отворени за различни интерпретации. Интерактивноста на уметничкото дело, но и отвореноста на самите дела, создава нов тип на релации меѓу уметникот, уметничкото дело и публиката.

Во отворениот интерактивен систем на корелацијата меѓу консументот (гледачот) и самото ликовно дело, каде што неговото толкување, пред сè, е условено од субјективниот неограничен број толкувања, на реципиентот му се овозможува форма на сознајна (когнитивна) перцептивна вредност. Така, иновативноста на ликовното дело ќе биде успешна ако ни овозможи определен број на нови информации. Овде се мисли или станува збор за низа уметнички дела кои во себе ја содржат можноста да се менуваат, постојано да имаат нови форми, да бидат мобилни. (Џепаровски, 1998, стр. 112).

За разлика од модернизмот, постмодернизмот има сосема различен став во однос на дијалектиката на репетицијата и на иновацијата, така што тој се навраќа на класицизмот и на необарокот. Како што укажува Еко: „според постмодерната естетика, задоволството треба да произлегува од фактот дека серијата можни варијации е потенцијално бескрајна“. (Еко, 1986, стр. 25).

Библиографија

1. Adorno, Th. W. (1989). *Théorie esthétique*. Paris: Klincksieck.
2. De Sosir, F. (1977). *Opšta lingvistika*. Beograd: Nolit.
3. Eko, U. (1973). *Kultura, informacija, komunikacija*. Beograd: Nolit.
4. Eko, U. (1977). *Estetika i teorija informacije*. Beograd: Prosveta.
5. Eco, U. (1989). *The open work*. Massachusetts: Harvard University Press.
6. Đorđević, J. (2009). *Postkultura*. Beograd: Clio.
7. Šuvaković, M. (1999). *Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti i teorije posle 1950 godine*. Beograd-Novı Sad: SANU i Prometej.
8. Еко, У. (1986). *Иновации и репетиции меѓу модерната и постмодерната естетика*. Трета програма, Скопје, бр. 26.
9. Џепароски, И. (1998). *Уметничкото дело во втората половина на XX век*. Скопје: Култура.

Slobodan Miloskeski

Goce Delchev University, Republic of Macedonia

Culture of Reading the Artwork

Abstract: Fine art today has significantly changed its status. If in the past the fine art did not require interpretations, nowadays contemporary art basically cannot be understood without interpretations, or without placement of the artwork in a theoretical context. Hence it appears that contemporary fine art is not in itself understandable, so our eyes do not accurately tell us what is what we see, and our mind needs explanation.

Reception, experience and enjoyment of fine art are a complex process that depends on and is conditioned by many factors, which influence the successful transcription of the conceptual concept. In this process, the role of the semiology of painting and sculpture is to explore artistic cultural phenomena through scientific meta-lingual methods of describing and explaining, as specific meaningful expressions or meaningful paradigms of systems of contexts and practices. Thus, semiology accomplishes the enigmatic operation of reading the visible and perceives the understandable, i.e. understanding the meaning of painting and sculpture.

Keywords: *fine art, contemporary artwork, semiology, aesthetic information.*

ГОД. III
БР. 5

ПАЛІМПСЕСТ

PALIMPSEST

VOL. III
NO 5

